

VÁZANOST MANŽELSKÉHO SOUHLASU PODMÍNKOU

Marie Kolářová

Podmínky podle CIC/1917 a CIC/1983

Vývoj právní úpravy podmínek připojených k manželskému souhlasu významně koresponduje s celkovým přístupem ke kanonickému právu se změnami a důrazy vycházejícími z učení II. vatikánského koncilu. V kanonickém právu se jedná o přechod z pozic ovlivněných klasických civilním právem k pozicím zachycujícím učení o církvi jako společenství Božího lidu. Podle obecné teorie práva znamená připojení podmínky k právnímu úkonu, že jeho právní účinky vznikají, mění nebo zanikají v závislosti na splnění připojené podmínky. Právní vztah, k němuž právní úkon směřuje, je závislý na podmínce, tj. na nejisté skutečnosti, o níž v době, kdy byl právní úkon učiněn není stranám známo, zda nastane či ne, případně zda již nastala. Při přístupu k manželství jako k civilním smlouvě nic nebrání tomu, aby právní úprava umožňovala připojení podmínek, manželská smlouva se pak stane perfektní po splnění podmínky.

V duchu těchto principů umožňoval připojení podmínek CIC/1917, pochopitelně s jednou výhradou. Právní teorie rozeznává podmínky odkládací a rozvazovací. Odkládací podmínka znamená odložení právních účinků do doby než dojde ke splnění podmínky, a naopak rozvazovací podmínka zánik účinku právního úkonu k okamžiku splnění podmínky. Aplikace rozvazovací podmínky v případě křesťanského manželství znamenala pochopitelně vždy bez dalšího neplatnost manželství, protože je

v rozporu s nerozlučitelností manželství.

CIC/1917 rozlišoval podmínky do budoucna a podmínky do současnosti a minulosti, přičemž ohledně budoucích podmínek stanovil následující:

- a) pokud je nutná, nemožná nebo nečestná, ale není v rozporu s podstatou manželství, platí za nedoloženou;
- b) pokud je v rozporu s podstatou manželství je neplatná;
- c) pokud je dovolená, odkládá platnost manželství.

Pro případ podmínek do současnosti nebo minulosti platilo, že manželství je platné nebo neplatné podle toho, zda tato podmínka byla nebo nebyla splněna. Zpravidla nebývá, zvláště v diskusích o podmíněném uzavření manželství, podmínka do přítomnosti a do minulosti chápána jako pravá podmínka. Zde se totiž jedná o právní skutečnost, která již nastala, ale strana udělující podmíněný souhlas, nemá v daném okamžiku možnost ověřit si existenci této skutečnosti. Za pravou podmínku bývá pak považována jen ta, která znamená budoucí nejistou událost. Vymezení podmínek v CIC/1917 koresponduje s vymezením, jaké nacházíme i v tradiční teorii práva a v civilních právních úpravách smluvního práva.³⁶ Důraz je kladen na právní preciznost manželské smlouvy a přesně tomu odpovídá i vymezení podmínek. Na

³⁶ Srov. KNAPPOVÁ Marta, ŠVESTKA Jiří: Občanské právo hmotné, svazek I., Praha: ASPI Publishing, s.r.o., 2002, s. 135–137. Viz též § 36 občanského zákoníku.

závadnou podmínku se pohlíželo jako na neexistující, podmínka, která by byla v rozporu s podstatnou manželství, manželství ruší. Působí totiž vadu souhlasu jako takového. Dovolená podmínka odkládá platnost manželství, protože právní vztah vzniká až splněním podmínky.

V nazírání na obsah a podstatu křesťanského manželství se od vydání CIC/1917 postupně přesouvala pozornost od smluvní podoby k jeho vlastnímu obsahu, kterým je vzájemné manželské odevzdání a vytváření manželského společenství. Důraz je zaměřen na způsob, jakým manželé vytvářejí toto společenství a jak v něm vzájemně spolupracují. Dále se rozvíjí a prohlubuje chápání manželství, koncepce manželské smlouvy není opuštěna, ale právní teorie si uvědomuje dosavadní redukci náhledu na manželství jako smlouvy se dvěma smluvními stranami, které navzájem aplikují svoje práva a plní své povinnosti. *Gaudium et spes* neopouští pojem manželské smlouvy jako lidského úkonu ustanovení manželství, současně však též zdůrazňuje vlastní obsah manželství, kterým je důvěrné spojení dvou osob a jejich vzájemná pomoc a služba.³⁷ Toto vymezení pak

přebírá také úvodní kánon stati upravující manželské právo.³⁸

Ze zaměření na chápání manželství ve smyslu společenství a vzájemného odevzdání pak nutně vyvstala i otázka požadavku na manželský souhlas. Důraz na vzájemné sebedarování a budování manželského společenství znamená, že uzavření manželství nepředstavuje pouze perfektní smlouvou, ale skutečné odevzdání celého člověka. Připojení podmínky k manželskému souhlasu narušuje úplnost manželského souhlasu, který musí být dán již v okamžiku uzavření manželství. Ohledně další právní úpravy podmínek se proto rozpoutaly četné diskuse, jejichž vyústěním byla současná právní úprava zakazující podmínky do budoucna. Možné je pouze připojení podmínek do současnosti nebo minulosti, přičemž k jejich dovolenosti je nezbytný souhlas ordináře.³⁹ Zachování této úpravy podmínek bylo zdůvodněno odkazem na staleté tradice této právní úpravy a určitým přetrvávajícím akcentem na právní rozměr manželství. CCEO byl ve své úpravě ještě radikálnější a zakázal jakékoliv podmínky.⁴⁰ Nejedná se však o kategorickou odlišnost obou kodexů, protože v CIC/1983 zůstala pouze úprava podmínek do přítomnosti

³⁷ DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon 1995, 48: „Důvěrné společenství života a manželské lásky, které Stvořitel založil a vybavil vlastními zákonitostmi, se uskutečňují manželskou smlouvou neboli neodvolatelným osobním souhlasem. A tak lidským úkonem, jímž se manželé vzájemně sobě dávají a přijímají, vzniká i před společností stav podle Božího řádu pevný; tento posvátný svazek nezávisí na lidské libovůli, a to z ohledu na dobro manželů, potomstva i společnosti. ... A tak muž a žena, kteří díky manželskému svazku „nejsou už dva, ale jedno tělo“ (Mt 19,6), prokazují si důvěrným spojením svých osob a činností vzájemnou pomoc a službu, zakoušejí smysl své jednoty a stále plněji jí dosahují. Toto důvěrné sjednocení, jakožto vzájemné darování dvou osob, a také dobro dětí vyžaduje

úplnou manželskou věrnost a důrazně požaduje jejich nerozlučnou jednotu.“

³⁸ Kán.1055 § 1. Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplnění a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.

³⁹ Kán.1102 § 1. Nemůže být platně uzavřeno manželství pod podmínkou do budoucna.

§ 2. Manželství uzavřené s podmínkou do minulosti nebo do přítomnosti je nebo není platné podle toho, zda se splnila nebo nesplnila.

§ 3. Podmínka, o níž v § 2, může být dovoleně stanovena jen s písemným dovolením místního ordináře

⁴⁰ Kán. 826 Nelze platně uzavřít manželství s podmínkou.

a do minulosti, tj. nevlastních podmínek.

Manželský souhlas

Předchozí legislativa neměla díky silnému vlivu chápání manželství jako smluvního vztahu řídicího se právními principy soukromého práva problém s vymezením podmínek manželské smlouvy. Manželství jako smlouva se stane perfektní splněním podmínky. Pro manželství to pak znamenalo, že se stane perfektním až nastane vymíněná událost. V okamžiku uzavření manželství chyběla manželskému souhlasu jeho úplnost.⁴¹ Manželský souhlas nebyl dán jednoznačně, a chyběla proto úplnost manželského přijetí a odevzdání. Podmínka znamená, že platnost manželského souhlasu závisí na určité události nebo skutečnosti, a teprve následně bude tato platnost ověřena. Strany vyslovující podmíněčný souhlas vstupují do manželství, o němž v daný okamžik není jisté, zda existuje nebo ne. Toto platí stejně pro podmínky budoucí i přítomné a minulé. Rozdíl spočívá v tom, že podmíněná skutečnost v druhém případě již existuje a postačí ji ověřit. V prvním případě vůbec neexistuje a neví se, zda nastane. Platnost manželství je odložena do budoucna, a právě z toho důvodu prohlašuje CIC/1983 za neplatné manželství, ke kterému je připojena budoucí podmínka. Při přítomné a minulé podmínce manželství v okamžiku jeho uzavření je

buď platné nebo neplatné, protože objektivní skutečnost existuje, chybí pouze její znalost, při budoucí podmínce je vždy neplatné a eventuálně by se mohlo stát v budoucnu platným.

Pochybnosti ohledně přítomné a minulé podmínky jsou založeny na skutečnosti, že ten samý podmíněný manželský souhlas je způsobilý založit jednou platné a nerozlučitelné manželství stejně jako jindy manželství neplatné. Oddávající je vystaven do situace, že asistuje u neplatného manželství.⁴² Lze sice namítnout, že i v jiných případech oddávající asistuje u manželství v daný okamžik pravděpodobně neplatného, protože manželský souhlas je postižen vadou, např. protože oba nebo jeden z manželů vylučují některý prvek nebo vlastnost manželství. V těchto případech se ale nezřídka stává, že dochází ke konvalidaci takového manželského souhlasu jednoduchým způsobem, tj. tím, že manželé nebo jeden z nich vysloví úplný souhlas. U podmíněného souhlasu záleží vše na existenci skutečnosti, ke které se vázala podmínka, manželství nemůže být následně zhojeno jako u jiné vady souhlasu.

Střet mezi novým pojetím a civilistickým právním přístupem k manželskému souhlasu je patrný v otázce případné retroaktivity právní úpravy podmínek podle CIC/1983. Literatura i judikatura se shodují, že ustanovení o podmínkách jsou pozitivního práva, a nelze je proto aplikovat na manželství uzavřená za

⁴¹ Manželský souhlas s podmínkou pak totiž zní takto: N..., přijímáš N... za manželku/manžela a slibuješ, že jí/mu zachováš lásku, úctu a věrnost, že jí/ho nikdy neopustíš a že s ní/ním poneseš všechno dobré i zlé až do smrti? A odpověď: „Ano, ale s tou podmínkou, že....“ Nebo ve II. variantě: N... a N..., rozhodli jste se uzavřít manželství. Ptám se vás před církví a před Bohem: Je toto vaše rozhodnutí svobodné a upřímné – „Ano, ale s podmínkou ..“.

⁴² K problémům ohledně asistence manželství, které je uzavíráno s podmínkou srov. RUIZ José Maria Serrano: Il consenso matrimoniale condizionato, in: Diritto matrimoniale canonico: Vol II., Il consenso, Libreria editrice Vaticana, Citta del Vaticano, 2003, s. 392–395.

platnosti CIC/1917.⁴³ Pokud bychom ovšem setrvali důsledně na stanovisku, že manželský souhlas musí vyjadřovat plné sebedarování a musí být úplný v okamžiku, kdy jej snoubenci vysloví, tedy nesmí být vázán na nejistou budoucí událost, spíše by toto pojetí odpovídalo přirozenému právu. Manželé se sobě odevzdávají v okamžiku uzavření manželství a jejich odevzdání nemůže být vázáno na nejistou budoucí událost. Připuštění možnosti vázat vznik manželství na splnění budoucí podmínky znamená, že manželským souhlasem k žádnému odevzdání mezi manželi nedošlo a jeho vznik byl odsunut. Což též znamená, že pro vznik manželství nekatolíků postačí pouhá právní perfektnost, nikoliv vlastní naplnění obsahu manželství, a tedy manželství jiné kategorie než jaké uzavírají katoličtí křesťané.

Dovolení podmínky

Manželský souhlas nepředstavuje úplné manželské odevzdání ani při podmínce do současnosti a do minulosti. Není sice vázán na nejistou budoucí událost, ale strana při uzavírání manželství nevyslovuje bezpodmínečný souhlas, do svého souhlasu zahrnuje skutečnost, o jejíž existenci nemá v danou chvíli jisté poznání. Jedná se o situaci, která není příliš žádoucí, jednak pro dobro manželů,⁴⁴ jednak i pro oddávajícího,

⁴³ Srov. Gullo Carlo: Il problema della retroattività o meno della norma riguardante il matrimonio condizionato, in: tamtéž, s. 475–484. Srov. též BEAL John P[...], Marriage, in: New Commentary on the Code of Canon Law, edited by Beal John P., Coriden James A., Green Thomas J., New York: Paulist Press, 2000, s. 1319.

⁴⁴ Typicky bývají jako příklady uváděny podmínky typu: beru se tě za podmínky, že jsi panna, beru si tě za podmínky, že jsem otec dítěte, které očekáváš. Z pastoračního pohledu jsou zde výrazné signály pro vyšší ohrožení další existence

asistujícího nejistému manželství. Toto je také důvodem, proč CIC/1983 vyžaduje k připojení podmínky dovolení ordináře.

Pokud by byl ordinář požádán o udělení dovolení, jeví se jako pastoračně nejvhodnější, aby vyslovil zákaz takového manželství podle kán. 1077 § 1 do doby, než se prokáže, zda je podmínka splněna nebo případně než strana přestane nadále trvat na připojení podmínky.⁴⁵ V této souvislosti stojí také za zmínku připomenout, že v zemích jako je Česká republika, kde uzavření manželství má současně i civilněprávní aspekty, je třeba vzít do rozhodování i tuto okolnost. Oddávající by měl připravit vše tak, aby manželství bylo platné. Pro případ manželství s nesplněnou podmínkou by zřejmě takovéto manželství zůstalo civilně platným a neplatnost by měla účinky pouze pro církevní manželství. Dovolení manželství s podmínkou se může i z toho pohledu jevit jako ne zcela korektní, protože uzavření církevního manželství by mělo probíhat s presumpcí jeho platnosti, nikoliv s přímo připuštěnou nejistotou ohledně případné platnosti manželství. Nehledě na možné komplikace, které by mohly vzniknout z toho, že strany nepochopí rozdíl mezi účinky pro církev a civilní sféru. Vzhledem k tomu, že CIC/1983 požaduje k platnosti manželství pouze dovolení ordináře, bude manželství s podmínkou platně uzavřeno i tehdy, pokud ordinář dovolení neudělí. Při přezkoumání platnosti manželství bude pak záležet na ověření skutkových okolností, zda podmínka byla stanovena a zda byla či nebyla splněna.

manželství. Vymíňovaná skutečnost znamená, že s největší pravděpodobností chybí hluboká náklonnost mezi manželi.

⁴⁵ Srov. BEAL, op. cit., s. 1319.

Rozpoznání podmínky

Pro uznání podmínky za právně relevantní je třeba, aby splňovala určitá kritéria. Manželé běžně vstupují do manželství s určitými požadavky, představami a přáními. Podmínka není pouhým požadavkem. Je natolik zásadní, že bez s ní by nebyl manželský souhlas účinný, nebyl by dán ve své úplnosti. Znamená tedy: buď tato podmínka bude splněna nebo manželství vůbec neexistuje. Není jen pouhým požadavkem nebo přáním, ale musí vymezena ultimativně: „pokud tato podmínka nebude splněna, považují manželství za neplatné“ nebo též: „jinak než bez této podmínky bych manželství neuzavřel.“ Jedná se o takový stav vůle, kdy osoba, která stanoví podmínku, by jinak než bez splnění této podmínky manželství neuzavřela. Manželství uzavřené s podmínkou je takové, ve kterém podmínka tvoří konstitutivní prvek manželského souhlasu, pokud je splněna, manželství existuje, pokud chybí, není ani manželství. Podmínkou nejsou pouhé důvody a motivy, které mohly sice být rozhodující pro uzavření manželství, ale strana k nim nevázala platnost manželství.⁴⁶

Při zkoumání, zda se skutečně jednalo o podmínku, je proto nezbytné zkoumat, okolnosti uzavření manželství a způsob vymezení podmínky. Podle judikatury je rozhodující, zda byla splněna věcná stránka, nikoliv tedy zda vyslovení podmínky bylo přesné po formální stránce, ale význam věci nebo jednání pro stranu, která si jej vymíňovala. Skutečnost, že strana uzavřela

manželství s podmínkou, může být tedy prokázána buď přímým důkazem, to znamená písemným nebo slovním vyjádřením, které by prokazovalo jednoznačné stanovení podmínky, stejně jako může být též dokázána ze všech okolností navzájem spolu souvisejících, které dosvědčují závažnost vymíňované skutečnosti pro stranu. Rozhodující pro posouzení jsou skutková fakta, přičemž jako důkazy mohou sloužit kromě výpovědi stran a svědků i všechny ostatní důkazní prostředky, jako jsou listiny, popřípadě i znalecký posudek.⁴⁷

Stejně důležité jako okolnosti při uzavírání manželství budou i okolnosti dalšího průběhu manželství, jak strana trvala na splnění podmínky a jak vyžadovala její splnění. Pro zkoumání, zda v daném případě byla stanovena podmínka, je možné vymežit následující kritéria:⁴⁸

- a) pochybnost – tato pochybnost musí existovat v době známosti a být přítomná v okamžiku uzavření manželství, a musí být takového charakteru, že je z ní odvozena podmínka připojená k manželskému souhlasu;
- b) význam a závažnost vymíňené skutečnosti – nakolik byla daná skutečnost závažná pro život konkrétních manželů, čím bezprostředněji se bude týkat jejich manželství, tím je pravděpodobnější, že se skutečně jednalo o podmínku;
- c) reakce – jak se strana chovala při nesplnění podmínky, zda přerušila nebo opustila

⁴⁶ Srov. TINTI Myriam: Il consenso matrimoniale condizionato, con particolare riferimento alle condizioni „de praeterito et de praesenti“, in tamtéž: s. 466–467.

⁴⁷ Srov. FRANCESCHI Héctor F[...]: La prova del consenso condizionato nella giurisprudenza recente della Rota Romana, <http://bib26.pusc.it:591/www.prof/cobra/franceschi/www/commento%20condizione.pdf> (17.8.2010).

⁴⁸ Srov. FRANCESCHI, op. cit.

manželské soužití, požadovala prohlášení neplatnosti manželství. Naopak pokud strana dále bez závažných problémů setrvala v manželství, lze se obtížně domnívat, že by se jednalo o pravou podmínku. Tuto okolnost považují za významnou při hodnocení důkazů. Nepochybně by se jednalo o nespravedlnost, pokud by strana uzavírala manželství s např. požadavkem, že jí druhá strana umožní vystudovat vysokou školu (bude akceptovat časové nároky studia, případně i přiměřené omezení příjmů během studia), druhá strana by tyto podmínky splnila, ale první strana by pak přesto požadovala prohlášení manželství za neplatné z důvodu budoucí podmínky (manželství by se ve skutečnosti rozpadlo z jiných důvodů).

Pro příklad z rozhodovací praxe uvádím affirmativní rozhodnutí dřívějšího Interdiecézního soudu České provincie. Navrhovatel uzavíral manželství s podmínkou, že nežalující strana umožní jeho studium na akademii. Podmínku nevyslovil *expressis verbis*, soud ale z ostatních důkazů shledal za prokázané, že podmínka byla stanovena. Navrhovatel byl nadaný výtvarný umělec a cítil odpovědnost za rozvoj svého nadání. Nežalující strana před svatbou slíbila, že bude respektovat časové nároky studia, protože si je vědoma, že navrhovateli na studiu velmi záleží. Po uzavření manželství navrhovatel postoupil jako jediný do posledního kola přijímacího řízení, ale nebyl přijat pro nedostatek předložených prací. Potřeboval více času pro přípravu ke studiu. Nežalující strana se však naopak snažila navrhovateli studium

co nejvíce znemožnit, měla náročné časové požadavky, v ničem mu nevycházela vstříc, naopak vymýšlela důvody a povinnosti, které navrhovateli bránily v přípravě k přijímacím zkouškám. Prokázalo se, že nežalující strana si přála, aby navrhovatel vystudoval pedagogickou školu, uměleckou dráhu nepovažovala se seriózní povolání, před svatbou dokonce prohlásila před svědkem, že zařídí, aby navrhovatel nemohl studovat. Nežalující strana byla zvyklá rozhodovat a energicky prosazovat svoji vůli, toužila po dominanci ve vztahu. Navrhovatel při výpovědi prohlásil, že by manželství neuzavřel, pokud by věděl, že mu nežalující strana bude bránit ve studiu.

Podmínka a omyl

Nejbližším ustanovení CIC/1983, které se v praxi překrývá s vymezením podmínky, je ustanovení kán. 1097 § 2.⁴⁹ Od podmínky se liší stavem poznání a vůle. Pro podmínku platí: „Beru si XY jen za podmínky, že má vlastnost Z. V okamžiku uzavření manželství však nemohu ověřit, zda tuto vlastnost má, a proto považuji manželství za platné jen tehdy, když tato podmínky bude doložena.“ Pro omyl platí: „Chci uzavřít manželství s osobou, která má vlastnost Z. Myslím si, že XY požadovaná vlastnost má.“ Později strana zjistí, že jednala v omylu, protože se prokázalo že osoba XY neměla požadovanou vlastnost. Kromě tohoto prostého omylu jedná v omylu také strana, která byla oklamána podvodem.⁵⁰

⁴⁹ Kán. 1097 § 2. Omyl co do vlastnosti osoby, i když je příčinou smlouvy, zneplatňuje manželství jen v případě, když tato vlastnost byla přímo a hlavně vyžadována.

⁵⁰ Kán. 1098: Neplatně uzavírá manželství, kdo byl oklamán podvodem za čelem dosažení souhlasu, když podvod se týká nějaké vlastnosti

Preciznost těchto formulací vychází z právní teorie, v praxi nebude většinou odlišení zdaleka tak zřetelné a rozdíly mezi podmínkou a omylem se budou více smazávat. Na druhou stranu podmínka zahrnuje širší okruh případů než pouze požadovanou vlastnost osoby, může se také vztahovat na vlastní osobu nebo určitou událost. Kromě prostého omylu pak ještě existuje omyl vyvolaný aktivní činností. V případě prostého omylu strana podle svých rozumových schopností a životních zkušeností předpokládala u osoby XY vlastnost Z, u podvodu existuje aktivní součinnost vedoucí k oklamání druhé strany, přičemž oklamaná strana neměla možnost ověřit pravý stav věci.

V rotální jurisprudenci je podmínka po vydání CIC/1983 ještě méně frekventovaným důvodem pro prohlášení neplatnosti manželství, než v předchozím období. Jako hlavní důvod se pravidelně uvádí obtížnost prokázání skutečnosti, že se jednalo o pravou podmínku.⁵¹ V rozhodovací praxi je bližší posuzování případů podle kán. 1097 § 2, které také více odpovídá běžným životním postojům v případě, že jedna strana požaduje, aby druhá strana měla určitou vlastnost.

druhé strany, a tato vlastnost může vážně narušit společenství manželského života.

⁵¹ Srov. FRANCESCHI, op. cit., autor uvádí v období 1984 – 2005 v průměru tři potvrzující rozhodnutí ročně.